

3. Карпюк Геннадій. Людський фактор: рятівний і вбивчий // Іменем закону. – № 41(5843). – 2012. – С. 10–13.

4. Бегунова Л. А. Востребованность и эффективность специальных психо-физиологических исследований // Комплексная психолого-психофизиологическая судебная экспертиза: современное состояние и перспективы развития / Сб. статей междунар. науч.-практ. конф. 22-23 сентября 2016 г. – Калуга: КГУ им. К.Э. Циолковского, 2016 г. – С. 37–46.

5. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5: Наказ Міністерства юстиції України від 2 7.07.2015 № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#n353>.

6. Реєстр методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua>.

7. Реєстр атестованих судових експертів (реєстр судових експертиз) Міністерства юстиції України: URL: <https://rase.minjust.gov.ua/page/829>.

Гаврилюк Людмила Володимирівна,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Досить дискусійним на сьогодні в кримінальному процесі України є питання визнання показань з чужих слів доказом, що зумовлено особливостями механізму формування таких показань. Власне, як і застосування та розуміння самого поняття «показання з чужих слів» має ряд розбіжностей у правозастосовній діяльності.

У зв'язку з чим, на початковому етапі запровадження Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» від 28.01.2013 № 2112 (далі – законопроект № 2112), було запропоновано виключити ст. 97 з КПК України. Як наслідок передбачалося, що прийняття та реалізація законопроекту дозволить виключити із КПК України положення, які фактично дозволяють здійснювати кримінальне провадження базуючись, в тому числі, на чутках та плітках [1].

Правники акцентували увагу що існування зазначеної законодавчої конструкції:

створює потенційну вразливість прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [1];

показання з чужих слів, не сприяють встановленню істини у справі, оскільки особа, яка даватиме показання з чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість;

використання чуток, якими за своєю суттю можуть бути показання з чужих слів, є неприпустимим при розслідуванні злочинів, оскільки обвинувачення повинно ґрунтуватися на доказах, достовірність яких можливо перевірити [2].

Незважаючи на те, що порядок використання показань з чужих слів під час досудового розслідування та розгляду справи в суді має ряд неузгодженостей, що зокрема викликає ряд питань в практичній діяльності слідчих, законопроект № 2112 на той час був передчасний. Про що засвідчує зміст ст. 97 КПК України в якій передбачено, що при прийнятті рішення про допустимість доказів показань з чужих слів суд зобов'язаний враховувати ряд додаткових обставин.

Наприклад. Святошинський районний суд міста Києва визнав допустимим доказом показання з чужих слів стосовно інформації, яку йому повідомив свідок, а саме про те, що він випустив гаманець та сигарету сам, а хто забрав їх йому не відомо, оскільки ці показання потерпілого зі слів вказаного свідка знайшли своє підтвердження під час безпосереднього допиту судом цього свідка (ч. 2 ст. 97 КПК України).

Натомість, суд оцінив критично, а відтак відхилив показання з чужих слів потерпілого та свідка про те, що нібито в машині учасників конфлікту були виявлені належні ОСОБА_55 гаманець та електронна сигарета, оскільки ці показання вказаними особами надані з чужих слів і свого документального підтвердження допустимими доказами не знайшли (ч. 6 ст. 97 КПК України) [3].

В іншому випадку суд врахував особисту зацікавленість особи у наданні показань з чужих слів. Так, Шевченківський районний суд міста Запоріжжя у зв'язку з тим, що свідки в кримінальному провадженні не є очевидцями події злочину, а повідомлені ними обставини є показаннями з чужих слів, в силу ст.97 КПК України прийняв рішення про недопустимість цих доказів, оскільки вони є похідними від особи, яка причетна до злочину, мала підстави обмовляти обвинувачену з метою уникнути відповідальності за скоєне [4].

В рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Кавала проти Туреччини» звертається увага, що неоднозначний характер таких свідчень та ризик того, що особа може бути звинувачена та заарештована на основі неперевіраних звинувачень, які не обов'язково є неупередженими, не слід недооцінювати. З цих причин показання з чужих слів повинні бути підтверджені об'єктивними доказами, що особливо актуально, коли приймається рішення про продовження тримання підозрюваного під вартою до судового розгляду. Хоча підозрюваний може бути дійсно затриманий на початку кримінального провадження на підставі показань з чужих слів. Проте такі показання обов'язково стають менш актуальними з плином часу, особливо, коли в ході розслідування не було виявлено жодних додаткових доказів [5].

Отже, як бачимо в українському судочинстві під час прийняття рішення про визнання показань з чужих слів допустимим доказом судді мотивують свої рішення наявністю інших доказів, які їх підтверджують, і які відповідно визнані допустимими згідно з правилами, відмінними від положень ч. 2 ст. 97 КПК України. Визнання судом показань з чужих слів допустимим доказом є скоріш за все винятком з урахуванням певних умов а не загальне правило, про що зазначено і в рішенні ЄСПЛ. Зокрема слід врахувати, що достовірність показань з чужих слів «залежать не лише від змісту первинного джерела, а й від загальних закономірностей передачі і сприйняття інформації на кожному етапі ретрансляції. При передачі фактичних даних відбувається їх фільтрація і зміна. Відтак, у їх змісті не виключається надмірна частка суб'єктивності» [6].

З приводу того, як визначити, чи є показання, в яких передаються висловлювання іншої особи, показаннями з чужих слів Верховний Суд при розгляді справи № 441/845/17 наголосив, що необхідно встановити, чи надаються або використовуються ці висловлювання іншої особи для доведення існування того факту, про який стверджується в цьому переданому висловлюванні. Так як показання, які містять висловлювання іншої особи, надані з іншою метою, наприклад, для доведення того, що інша особа висловилася саме так за певних обставин, не можуть вважатися показаннями з чужих слів відповідно до ст. 97 КПК, оскільки у такому разі вони є повідомленням про факт висловлювання, який свідок безпосередньо спостерігав» [7].

Також звертаємо увагу, що статтею 97 КПК України визначено підстави визнання судом допустимими докази показання з чужих слів. Проте, слід зазначити, що значна частина доказів по кримінальному провадженню формує доказову базу саме під час досудового розслідування, відповідно, в подальшому, якщо суд прийме рішення про визнання показань з чужих слів недопустимим доказом, це може призвести до визнання недопустимими інших доказів, які зібрані під час досудового розслідування при прийнятті слідчим процесуального рішення.

На сьогодні в КПК України відсутня норма, яка б визначала за якими критеріями слідчий повинен оцінити показання з чужих слів як доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності. Судячи з положення ст. 94 КПК України, за загальним правилом яке стосується усіх доказів по кримінальному провадженню, слідчий за своїм внутрішнім переконанням повинен визначити такі критерії як належність, допустимість, достовірність показань з чужих слів.

Підводячи підсумок вважаємо, що інститут показань з чужих слів в кримінальному процесі України у виняткових випадках є

доцільним і можливим з урахуванням його доопрацювання й удосконалення. У зв'язку з чим пропонуємо:

1. КПК України доповнити статтею 97¹ такого змісту:

«Стаття 97¹. Умови та підстави використання показань з чужих слів слідчим як доказу при прийнятті ним процесуальних рішень

Слідчий має право використовувати показання з чужих слів як доказ на початковому етапі досудового розслідування.

Підставою для використання показань з чужих слів як доказ для слідчого може стати:

необхідність у відшукуванні первинних доказів;

термінова необхідність у прийнятті процесуального рішення по кримінальному провадженні, здійснити один із заходів забезпечення кримінального провадження, обрати запобіжний захід, прийняти рішення про обрання тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання особи».

2. Частина 1 ст. 97 КПК України доповнити абзацом такого змісту:

«При відсутності можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення слідчий має право використовувати показання з чужих слів як доказ на початковому етапі досудового розслідування. Проте в подальшому під час провадження досудового розслідування показання з чужих слів повинні бути підтверджені іншими доказами».

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України (щодо виключення положень про визнання доказами показань з чужих слів)» від 28 січня 2013 року за № 2112, внесений народним депутатом України Г. Москалем URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jg1mo00i?ed=2013_01_28.

2. Комітет з питань верховенства права та правосуддя рекомендує парламенту направити на доопрацювання проект закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо виключення положень про визнання доказами показань з чужих слів) URL: <https://rada.gov.ua/fsview/78466.html>.

3. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 10.02.2020 № 759/18942/18 пр. № 1-кп/759/190/20.

4. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя в складі колегії від 18 січня 2017 року: Справа № 336/2281/15-к. Провадження 1кп/336/25/2017. URL: <https://app.pravosud.com.ua/search/>.

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Кавала проти Туреччини». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-kavala-proti-turechchini/>.

6. Науково-практичний коментар КПК Кримінального процесуального кодексу України (актуальний) <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-97->

%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7-%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B8%D1%85-%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B2.

7. Постанова Верховного Суду України від 19.11.2019 р., справа № 441/845/17, провадження № 51-8328км18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/85934761?fbclid=IwAR35qetlrA36E_rB37ktГ1jYb7HmAnLorTT5aZofj8C5k5wYDWQ-imehtmtd4.

Галаган Олександр Іванович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Письменний Дмитро Петрович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ні одне кримінальне провадження не оmine початкову стадію кримінального процесу – досудове розслідування. Значимість цієї стадії полягає у тому, що в ній встановлюються всі обставини кримінального правопорушення і робиться висновок про необхідність його розгляду у суді або його завершення (у випадку закриття провадження). Регламентація цієї стадії у Кримінальному процесуальному кодексі України досить детальна. Проте не можна передбачити всі аспекти законодавчого регулювання досудового розслідування.

Тому з моменту прийняття чинного КПК України (2012 р.) постає одне питання: яким має бути кримінальне процесуальне законодавство України, щоб водночас відповідати європейським стандартам і разом з тим слугувати надійним засобом захисту прав, свобод та законних інтересів конкретного громадянина нашої держави. На це орієнтує і ст.2 КПК України, в якій передбачено, що забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду є умовами того, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, буде притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини і жоден невинуватий не буде обвинувачений або засуджений. Акцентується, що жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу, а до кожного учасника кримінального провадження буде застосована належна правова процедура. Саме такої точки зору притримується у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини.

Кримінальне процесуальне право як галузь публічного права характеризується специфічним типом правового регулювання, який полягає у спеціальному дозвільному регулюванні за формулою: «дозволено лише те, що прямо передбачено у законі». В цьому його